

תולדות ב

(ב) אין מדרש איז די דרשה אויף די ווערטער „גור בארץ הזאת“, און רש"י שטעלט זיך אויף די ווערטער „אל תרד מצרימה“.

וואָס פון די ביידע שינוים (וואָס זיינען תלוי זכ"י) איז מובן אז ס'איז אַ חילוק בתוכן הפירושים: לויטן מדרש איז ביי יצחק'ן דער איסור יציאה לחו"ל אַ תוצאה פון דעם וואָס ער דאַרף זיין אין ארץ ישראל („גור בארץ הזאת“) — מצד דער מעלה פון ארץ ישראל — ווייל ארץ ישראל לגבי יצחק איז ווי תוך הקלעים לגבי אַן עולה — און במילא איז „אם יצאת חוץ לארץ נפסלת“, ווייל ער איז אַרויס פון ארץ ישראל.

משא"כ לויט רש"י, איז די שלילת היציאה פון יצחק'ן פאַרבונדן ניט מיט דער מעלה מיוחדת פון ארץ ישראל, נאָר מיט דעם חסרון פון חוץ לארץ — „אין חוצה לארץ כדאי לך“, און דעריבער איז דאָס פאַרבונדן (ניט מיט'ן חיוב „גור בארץ הזאת“ נאָר) מיט דער שלילה „אל תרד מצרימה“.

ב. לפ"ז קען מען לכאורה מסביר זיין דעם טעם השינוי הנ"ל צווישן פרש"י און מדרש:

(3) וכ"ה בילקוט כאן רמז קיא. לקח טוב עה"פ (ושם במקום. אף את כ"ה מסיים „אף אתה אסור לצאת חוצה לארץ“).

(4) וצ"ע בספר כפתור ופרח ספמ"ב: וכתב רש"י שכון בארץ שאתה כ"ה.

(5) להעיר שגם בתנחומא (באבער) ו קאי על הפסוק „אל תרד מצרימה“ וגם שם ליתא, מה עולה אם יצאת חוץ לקלעים כו". ולהעיר שגם שם כעל המאמר הוא ר' הושע"י. וראה גם שם וישלח י. מדרש הגדול עה"פ כאן. ובמדרש שכל טוב הובא כב"ר הנ"ל אבל עה"פ אל תרד מצרימה.

א. אויפן פסוק „ורא אליו ה' ויאמר אל תרד מצרימה שכון בארץ אשר אומר אליך, גור בארץ הזאת גו" שטייט אין מדרש"י „גור בארץ הזאת, אמר ר' הושע"י את עולה תמימה מה עולה אם יצאת חוץ לקלעים היא נפסלת אף את אם יצאת חוץ לארץ נפסלת“.

רש"י בפירושו אויף די ווערטער „אל תרד מצרימה“ איז מפרש: שה"י דעתו לרדת למצרים כמו שירד אביו בימי הרעב אמר לו אל תרד מצרימה שאתה עולה תמימה ואין חוצה לארץ כדאי לך.

דער רא"ם לערנט אין פירוש רש"י, אז וויבאלד ער איז אַן עולה תמימה וואָס איז קודש קדשים איז כל הארץ ביי אים ע"ד ווי די עזרה לגבי ק"ק, און „חז"ל חשובה אצלו כחזן מן העזרה ואין קדש קדשים יוצא לחוץ מן העזרה ואם יצא נפסל ונאסר לעולם“. לויטן פירוש הרא"ם קומט אויס, אז רש"י איז אויסן צו מפרש זיין אויפן זעלבן אופן ווי דער מדרש הנ"ל.

כד דייקת שפיר זעט מען אַבער אז צווישן פירוש רש"י און פ"י המדרש זיינען דא אַזעלכע שינוים וואָס ברענגן גען אַרויס אַ שינוי אויך אין תוכן פון די פירושים:

(א) לויט דעם מדרש איז יצחק'ס יציאה אין חו"ל פאַרבונדן מיט אַ פסול — „אם יצאת חוץ לארץ נפסלת“ — פונקט ווי אַן עולה וואָס איז יוצא חוץ לקלעים; אַבער רש"י בפירושו איז מדגיש נאָר אז „אין חוצה לארץ כדאי לך“.

דעריבער זאגט רש"י אז זיין ניט ארויס-גיין אין חו"ל איז עיקרו (-) ניט דער ציווי „גור בארץ הזאת“, מצד קדושת הארץ, נאָר) מצד דעם חסרון פון „חוצה לארץ“, „אין חוצה לארץ כדאי לך“.

אין אמת'ן אָבער קען מען אזוי ניט לערנען - ובהקדם השאלה: דעם ענין, אז יצחק זאל ניט אַרויסגיין פון ארץ ישראל, געפינט מען שוין פריער - ווען אברהם האָט געשיקט אליעזר'ן אין חוץ לארץ „אל ארצי גר ולקחת אשה לבני ליצחק“, איז אויף אליעזר'ס שאלה „אולי לא תאבה האשה גר אל הארץ הזאת ההשב אשיב את בנך גר“, האָט אים אברהם געענטפערט „השמר לך פן תשיב את בני שמה“⁹ - און דאָרטן גע-פינט מען ניט¹⁰ אז מען זאל מפרש זיין¹¹ אז דאָס איז צוליב דעם וואָס יצחק איז געווען אַן עולה תמימה¹².

לכאורה וואָלט מען דאָס געקענט פאַרענטפערן און מבאר זיין - עכ"פּ ע"ד ההלכה:

דער דין איז אַז „אסור לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ לעולם אלא ללמוד תורה או לישא אשה .. (און אויך דאָן איז דערנאָך) ויחזור לארץ .. אבל

לויטן מדרש איז דאָס פאַרבונדן מיט קדושת הארץ - ארץ ישראל איז מקדשת מכל הארצות, און די יציאה פון יצחק איז געגליכן צו דער יציאה פון אַן עולה לחוץ מקדושת העזרה - „מה עולה אם יצאת חוץ לקלעים היא נפסלת אף את אם יצאת חוץ לארץ נפסלת“.

משא"כ לפרש"י וואָס עס איז על דרך הפשט, איז אין פשוטו של מקרא גע-פינט מען ניט אַז ארץ ישראל בומן האבות, ווען זי איז נאָך געווען ארץ כנען האָט געהאַט אין זיך אַ קדושה,

(6) להעיר מב"ר שם לפניו שכן בארץ. שכן את השכינה בארץ. וראה רמב"ן פרשתנו כו. ה. ובארוכה רמב"ן אחרי ית, כה (אבל ראה לקמן הערה 69). וראה הנסמן לקמן סוף הערה 25.
(6) ראה בחיי כאן.

(7) עוד י"ל טעם שלילת דנפסלת - כי עולה תמימה ח"י - אינה נפסלת ביציאה, אבל מוכן ש"ל שמקום מסרים אין כדאי לה, וע"ד. ואנכי פניתי הבית מצ"ד (ח"ש כד, לא ובפרש"י).

(8) ראה פרש"י לך טז (מיבמות סד, א. ובי"ר פמ"ה, ג). מגיד שאין ישיבת חוצה לארץ עולה מן המניין (ומוסיף) לפי שלא נאמר לו ואעשר לגוי גדול עד שיבא לא"י - ולא מצד מעלת קדושת הארץ. וגם לא כתב כפירושו (כיבמות שם ד"ה מקצ' דלמא משום עון חוץ לארץ הם עקורים (וראה רמב"ן לך שם. ראשונים ליבמות שם. תו"ש לך שם אות טו): בפרש"י שם יז, ח: לאחות עולם ושם אהי לכם לאלקים, אבל (בר ישראל) הדר בחו"ל כמי שאין לו אלוהה - מפרשו על בניי לאחר שיכנסו לארץ, ולא פירשו בנוגע להאבות עצמם (ראה רמב"ן ויצא כח, כא).

בפרש"י ויצא לא, ג (ובאריכות יותר בתנחומא שם יי"ד): שוב אל ארץ אבותיך ושם אהי עמך, אבל בעודך מחובר לטמא אי אפשר להשרות שכינתי עליך (ולא מצד היותו בחו"ל). וע"ד פירושו (לך יג, יד): כל זמן שהרשע עמו כו' - שמדובר בחיותו בא"י.

וכן לא נזכרה קדושת א"י בקבורה בפרש"י ויחי (מז, כט) ביציאת יעקב ליוסף, אל נא תקברני במצרים. וראה לקמן הערה 48.

(*) אנל ראה לשון (הפירוש המיוחס לרש"י בכ"ר ר"פ לך ד"ה ותאן.

(9) וראה פרש"י ויגש מו, ו: אמר נכסי חוצה לארץ אינן כדאי לי. וברש"י שם, ג.

(10) ח"י שרה כד, ד"ו.

(11) בכ"ר וכן בפרש"י.

(12) ביפ"ת לכ"ר פני"ט, י"ד מפרש, שזוהי הכוונה בכ"ר שם. רק מיעוט, בני אינו חוזר בן בני חוזר. אבל לכאורה זהו רק רמז בכ"ר. וראה נחמד למראה לכ"ר פ"ט, י"ד.

(13) וכמו שפירש במדרש לקח טוב שם. ובחזקוני שם, ח: פרש"י בני אינו חוזר וכו' לפי שהוא עולה תמימה ואין חוצה לארץ כדאי לו (שהוא לשון רש"י בפרשתנו). וראה של"ה (שעו, ריש ע"ב): וכן ביצחק כתיב השמר לך פן תשיב את בני שמה ופ"י ד"ל כי הוא עולה תמימה.

(14) רמב"ם הל' מלכים פ"ה ה"ט. ושי"ב בכס"מ.

ס'איז אַבער שווער אַזוי אײנצו-
לערנען: דער רמב"ם פירט אויס אין
דער אויבנדערמאנטע הלכה „ואע"פ
שמותר לצאת, אינה מדת חסידות, שהרי
מחלון וכליון שני גדולי הדור היו ומפני
צרה גדולה יצאו ונתחייבו כלי למקום,
איז אויב מען זאל זאגן אז די דינים פון
איסור יציאה לחו"ל זיינען געווען שייך
אויך באַ די אבות (עכ"פ מצד דעם וואס
קיימו האבות כל התורה כולה עד שלא
ניתנה"י ואפילו אכילת מצה"י ואפילו
גזירות ושבותים דרבנן"י וכי"ב), וואלטן
זיי דאך זיכער געווען נזהר אויך פון
יציאה אין חו"ל וויבאלד דאס איז נישט
קײן מדת חסידות (און איז פאַרבונדן
מיט אַזאַ עונש"י, ר"ל).

ועוד ועיקר: מען זעט דאך אז אברהם
אבינו איז אַרויס פון א"י צוריק קיין חרן
נאך ברית בין הבתרים²³, אפילו נישט אין
א זמן פון רעב²⁴.

(19) יומא כח, ב. קדושין פב, א (בנוגע לאברהם).

(20) אע"פ שה"י קודם יצ"מ, כמו בנודיד שה"י
קודם כיבוש ארץ כנען.

(21) פרש"י פרשתנו כו, ה (בנוגע לאברהם).

(22) ראה כס"מ שם בסופו: ומשמע לרבינו דכיון
דגדולי הדור היו מסתמא לא יצאו אלא כשחזק
הרעב באופן שהיו מותרין לצאת ע"פ דין ואפ"ה
נענשו. וראה לח"מ שם.

(23) ראה הנסמך בהקדמה 17, דעת זקנים מבעה"ת
לך יב, ד. ועוד. וכי"ב דעת רש"י בא יב, מ. ולפי
הדיעות דבשביל כבוד אריא מותר לצאת — ע"מ
לחזור — (ראה קדושין לא, ב. ובמאירי שם. שד"ח
אס"ד מערכת א"י אות ב) י"ל שחזר לכבוד אביו
(ראה פרש"י ס"פ נח), משא"כ אח"כ שאמר לו ה' לך
לך — אין מקום לזה.

(24) וכן כשיצא יעקב בשביל לראות את יוסף לא
הי' בשביל הרעב שהרי הביאו לו אוכל לא"י, ורק
שהי' מיצר על שנוקם לצאת לחו"ל (פרש"י ויגש
מו, ג.) וכן יעקב והשבטים לא חזרו לא"י תיכף

לשכון בחו"ל אסור אא"כ חזק שם הרעב
עד שנעשה שוה דינר חטין בשני
דינרין.

און דעריבער: אין פ' חיי שרה וואו די
שאלה פון אליעזרין „ההשב אשיב את
בנך אל הארץ אשר יצאת משם" האט
געמיינט אז יצחק זאל פאַרבלייבן דאָרט
בקביעות (ניט ע"מ לחזור, וויבאלד אז
לא תאבה האשה) — איז פאַרשטאַנדיק
פאַרוואָס דאָס איז געווען אַפּגעפּרעגט
און אברהם האט אים אַנגעזאָגט „השמר
לך פן תשיב את בני שמה".

משא"כ בפרשתנו וואו עס רעדט זיך
וועגן „ויהי רעב בארץ", וואס דעמאלט
איז נישט דער איסור הנ"ל פון אַרויס-
גיין „לשכון" בחו"ל¹⁵ (ווי מ'זעט אויך
פון דעם וואס אברהם אבינו האט אַזוי
געטאָן¹⁶ בימי הרעב¹⁷), דעריבער האט
דער אויבערשטער געדאַרפט באַוואַ-
רענען „אל תרד מצרימה ג' גור בארץ
הזאת", אז יצחק טאָר נישט אַרויסגיין אין
חו"ל צוליב אַ טעם מיוחד — דאָס וואָס
ער איז אַן עולה תמימה¹⁸.

(15) וי"ל דהיינו שיוצא לזמן בלתי מוגבל
(וכלשונו: לשכון). ולכן לא מיקרי זה ע"מ לחזור.
משא"כ יוצא הוא לסחורה שלפנ"י — שהוא ע"מ
לחזור (ראה יד איתן לרמב"ם שם).

(16) כדיוק לשון רש"י „כמו שירד אביו בימי
הרעב". וראה ארי"ם ולבוש האורה עה"פ.

(17) והרי לדעת הסדר עולם (לפי תוד"ה ושל
שבת י, ב) ה' הרעב בא"י לאחר נתינת הארץ
לאברהם בברית בין הבתרים. וא"כ לכאורה (לדעת
המדרש) כבר א"י כשדושתה. וראה רמב"ן לך יב,
י"ד: יציאתו מן הארץ שנצטווה עלי' בתחילה מפני
הרעב עון אשר חטא. אבל בפשטות כונתו כיון
שנצטווה לך לך מהארץ ג'ר, וע"ד מ"ש במדרש לקח
טוב ח"ש שם (א"ר אליעזר).

(18) ואף שכבר פירש רש"י (פרשתנו כה, כו)
ושפחה לא רצה לישא לפי שנתקדש בהר המורי'
להיות עולה תמימה — מ"מ סבר שבשביל רעב
מותר לו לצאת כמו שיצא אברהם (ראה צידה לדרך
בפרש"י כאן).

(*) אבל מלשון הפד"א פל"ט „והי' מהרהר בלבו
ואמר איך אעזוב" משמע שלא החליט לצאת עד
שאמר לו הקב"ה.

געווען [ווי ס'איז אויך פארשטאנדיק פון מאמר המכילתא²¹ „עד שלא נבחרה א"י היו כל הארצות כשרות לדברות (און דוקא) משנבחרה ארץ ישראל יצאו כל הארצות“].

און דער טעם פארוואס אברהם האט אנגעזאגט אליעזרין, השמר לך פון תשיב את בני שמה, איז מובן (אויך ע"ד הפשט) פון דברי אברהם גופא (אין המשך הכתובים שלאח"ז): „ואשר נשבע לי לאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת“ — וויבאלד דאס איז די לאנד וואס דער אויבערשטער וועט אפגעבן צו יצחק, האט ניט קיין ארט אז יצחק זאל (צוליב „לישא אשה“) אוועקגיין פון איר און זיך באזעצן אין חו"ל²².

משא"כ בפרשתנו וואו ס'רעדט זיך וועגן א זמן פון א רעב בארץ און ס'איז ניטא קיין אנדער ברירה ווי לצאת מן הארץ, איז מסתבר בפשטות אז דאס דארף ניט זיין קיין אפהאלט פון צו גיין צייטווייליג אין אן ארט וואו ס'איז דא מזון ביז דער רעב ענדיקט זיך (לולא דעם טעם אז יצחק איז אן „עולה תמימה“²³).

שבעת הגוים (וואו פרשי' לך טו, יט: נתן להם . . . שבעה גוים). ולהעיר מתשבץ שם (ס"ו ר) שקדושת שכינה כר חבוב הארץ לזירה משום שכינה היא מיוחדת בעבר הירדן ימה. וחוב העלאה הוא משום חוב מיוחדת שהוא גם בעבר הירדן. וידוע השקו"ט בנוגע לגר — ראה זח"א קמא, רע"א. ובנצוצי אורות שם. ושי"י ובהמובא בכפתור ופרח פ"א מפרשי'. ועוד. ואכ"מ.

(27) בתחלתה.

(28) כמו שפי' ברש"ם שם. ובחזקוני שם, ח: איני רוצה שיצא מארץ אחוזתו שנתן לו הקב"ה.

(29) ומכיון שאין בזה איסור מובן זה שיעקב ירד למצרים (אלא שהי' מיצר על שנוקט לצאת (מארץ אבותיו כר) לחזק לארץ). ולהעיר מב"ר (פס"ח, ה) א"ר הרש"י אבא כר מהיכן הורשה כר אף אני כר אם נותן לי רשות. אבל לכאורה אין הכוונה כפשוטה, שהרי נצטווה ע"ז מאביו ואמו. וראה לעיל הערה 24. לקמן הערות 68, 69.

פון דעם איז מוכרח אז בזמן האבות איז ניט שייך געווען דער איסור יציאה פון א"י לחו"ל, און במילא אויך ניט שייך אז די אבות זאלן זיין נזהר אין דעם, כאטש זיי האבן מקיים געווען כל התורה כולה עד שלא ניתנה, ווייל דער גדר פון קדושת הארץ (בנוגע דער יציאה מהארץ²⁵) האט נאך דעמאלט²⁶ ניט חל

משנמנר הרעב. וי"ל שלאחרי שאמר ה' ליעקב אל תירא גר כי לגוי גדול אשימך שם, ה"ז התחלת תקופת, גר יהי ורעך גר דודו רביעי ישובו הנה גר"י (ולהעיר מחזקוני וצדה לדרך פרשתנו כאן, שזה היתה סברת יצחק שרצה לצאת). וראה לקו"ט ח"ל ע' 229.

(25) לא מביעי לדעת הרש"ם (כ"ב צא, א ד"ה אין יוצאין) שאיסור יציאה לחו"ל הוא לפי שמפקיע עצמו מן המצות, והיינו ממצות התלויות בארץ (ראה שו"ת מהר"ש ח"א סמ"ז. תשב"ץ ח"ג סקצ"ח וס"ו ר) — שקדושה זו מובן שלא היתה עדיין בימי האבות.

אלא גם להדיעות (שו"ת מהר"ש י"ד ח"ב סכ"ח) שמצות ישיבת א"י אינה מצד קיום המצות התלויות בארץ אלא משום קדושת הארץ, ומצות ישיבתה היא אפילו בזמן הזה בחורבנה כמ"ש הרמב"ן — הרי י"ל שג"ז תלוי כאשר היא מקדושת גם לחיוב מצות. ראה קונטרס כולל חב"ד (לאדמרר מהורש"ב נ"ע, ושי"י — נדפס באג"ק שלו ח"ד ע' קטע ואילך) ס"ו. ועי"פ — לאחרי שנתחייבו במצות, מעת שנבנסו בניי לארץ, ואינו מתבטל עם חורבנה. ראה רמב"ן השמטות לגיטין ב, א. אבל ראה (ע"ד ההלכה) כפתור ופרח פ"י. שו"ת חת"ס י"ד טר"ל"ד. שו"ת אבני נזר י"ד סתנ"ז אות לג. וראה בכ"ז — אנציקלופדי' תלמודית ע' א"י ע' ר"ג ואילך, ושי"י. לקו"ט חלק יח ע' 399 ואילך. וראה לקמן בפנים סעיף ד'. לקמן הערה 47.

(26) להעיר מפרשי' פרשתנו כו, יב לענין גר אע"פ שאינה חשובה כארץ ישראל עצמה כארץ

(י) וצערק מחזיל עה"פ (כו, יב) ויזרע יצחק בארץ גר שער"י למעשרות (ב"ר פס"ד, ו. הובא בפרשי' עה"פ שם). וי"ל שזוהו. מצות מעשר מכל אשר לו (ראה פרשי' עה"פ לך יד, כ). אבל עפ"ז קשה תנאי יעקב. אם יהי' גר אעשרנו לך. וראה רמב"ם הל' זמנים רפ"ט ובני"ב שם. דחז"ל עה"פ הנ"ל. וראה לקו"ט חכ"ה ע' 118 ואילך.

להלכה אז „ארץ ישראל מוחזקת היא“, „ירושה היא לכם מאבותיכם“³¹.

משא"כ לויט רש"י האט אמירת הקב"ה ניט אויפגעטאן די „מעשה“ הנתינה בפועל ממש, אז איי זאל פון דעמאלט אן באלאנגען³² צו אידן³³; ס'איז נאך אז „(אמירתו של הקב"ה) כאילו היא עשו“.

(37) וראה לעיל ע' 103 ואילך — שיל שכיח לדעת הרמב"ם.

(38) כן משמע • בחלת פירושו עזית, לסטים אתם שכבשתם ארצות ז' גוים, שהקנין שלהם נעשה רק ע"י הכבוש. ומפורש בפרש"י לך (יג, ו) „והכנעני והפרזי אז יושב בארץ ולא זכה בה אברהם עדיין“. [משא"כ בביר עה"פ (פמ"א שם), עד עכשיו מתבקש להם זכות בארץ יי. יש לפרש (בדוחק עכ"פ) שהכוונה בזה רק „זכות“, אבל הבעלות הוא של ישראל גם לפני הכבוש, וע"ז מה שפירש בפרשת דרכים דרוש ט' ***].

וראה עד"ז לעיל (ע' 146 והערה 24) בבאור פרש"י ח"ש (כג, ד) „אטלנה מן הדין שאמר לי הקב"ה לזרעך אתו את הארץ הזאת“ (ושם, שעפ"ז מובן השינוי, שבמדרש שם הביא הכתוב „לזרעך נתתי“).

ולהעיר שגם לאחר ברית בין הבתרים — „לזרעך נתתי“ — נאמר כמ"פ „אתו“ וכיו"ב (בלשון עתיד), הן לאברהם (לך יו, ח) והן ליצחק ויעקב (ראה רא"ם וגירא לך טו שם).

(39) ולשון רש"י בורא (יח, יז) „אני נתתי לו את הארץ הזאת כו' שלו הו' — אפשר לפרש שזהו מצד ההבטחה. משא"כ בביר עה"פ (פמ"א ב), שמהמשל שהביא — „משל למלך שנתן כו'“ — מובן שהכוונה כפשוטה, וכמודגש גם בלשון הנמשל. כן אמר הקב"ה כבר נתתי את הארץ במתנה כו' בתוך שלו הסי' (וראה לשון התנחומא שם ה).

(*) אבל אינו מוכרח, כי י"ל בפשטות שזהו רק לפי טענת אוה"ע (כנ"ל ע' 104 הערה 37). ולכאורה צ"ל כן בביר (פמ"א ב). אומה של בוויזים אחס... וכשרצה נטלה מכס ונתנה לנו' — שזהו רק לפי טענת אוה"ע. אבל באמת כבר נתנה לבני יימי אברהם, כנ"ל בפנים מביר.

(**) משא"כ בפסיקתא רבתי פ"ג (ג) „עד עכשיו בעלים עלי“.

(***) אלא ששם מפרשו בפרש"י, ולפי הנ"ל בפנים צ"ע בזה. אבל עכ"פ יש לפרש כן במדרש.

עפ"ז ווערט דאך אבער די שאלה: וויי באלד אז א"י איז נאך דעמאלט ניט גע- ווען אויסגעטיילט בקדושתה³⁰, איז וואס טוט אויף דער ענין וואס יצחק איז א „עולה תמימה“³¹, ובפרט לפי הדגשת המדרש, אז „מה עולה וכו' אף את אם יצאת כו'“?

ג. וי"ל ובהקדים נאך א שינוי וואס מ'געפינט צווישן א לשון רש"י און לשון המדרש: אויף דעם פסוק³² ביי ברית בין הבתרים „ביום ההוא כרת ה' את אברהם ברית לאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת“, שטייט אין מדרש³³ „מאמרו של הקב"ה מעשה שנאמר לזרעך נתתי, אתו את הארץ הזאת אין כתיב כאן אלא נתתי את הארץ הזאת“, אבער רש"י בפירושו אויף „לזרעך נתתי“ פארטייטשט: „אמירתו של הקב"ה כאילו היא עשו“.

לפ"ז קומט אויס, אז לדעת המדרש איז ביים ברית בין הבתרים שוין געווען די „מעשה“ הנתינה דורך אמירת הקב"ה, און ס'איז דאן נקנה געווארן צו אברהם ולזרעו אחריו³⁴ גאנץ ארץ ישראל [וואס דאס איז אויך מתאים מיט דעם מאמר הירושלמי³⁵ אז „לזרעך נתתי“ איז ניט א הבטחה, נאך „כבר נתתי“ — עס באלאנגט צו די אידן נאך איידער זיי זיינען אריין אין א"י; און אזוי אויך — מיט דעם וואס די גמרא³⁶ זאגט

(30) ראה יראים (השלם) תיג: ואע"פ שבימי אברהם לא נתקדשה ארץ ישראל עדיין.

(31) שפי. שנחנך כו' להיות עולה תמימה (כפרש"י שם).

(32) לך טו, יח.

(33) ביר פמיד, כב.

(34) ולפ"ז צ"ל לכאורה שפליג על המ"ד בביר לך (פמ"א ה): כן אמרתי לזרעך נתתי אימתי לכשיעקרו שבעה עממין מתוכה כו'. וראה רד"ל שם. לקמן הערה 38.

(35) חלה פ"ב ה"א.

(36) כ"ב קט, א ואילך. ע"ז נג, ב.

מהות דבר הנברא ע"י הקב"ה, משנה זיין דעם גוף הדבר מיט וועלכן מ'האט געטאן די מצוה אז ער זאל ווערן א חפצא של מצוה, און דער אויפטו פון קיום המצוות איז געווען נאָר בשייכות צום גברא, מקיים המצוה. לאחר מ"ת וציווי הקב"ה אָבער ווערט דורך קיום המצוות אַ שינוי אין דעם חפצא, אַז די חפצא ווערט אַ חפץ מצוה וקדושה וכי'.

— וואָס דער טעם דערויף איז, ווי עס שטייט אין מדרש, אַז פאַר מ"ת איז געווען אַ גזירה אַז עליונים לא ירדו לתחתונים ותחתונים לא יעלו לעל-יונים, און באַ מ"ת האָט דער אויבער-שטער מבטל געווען די גזירה, אַז ס'זאל קענען זיין דער חיבור פון עליון מיט תחתון —

ד.ה. דער ציווי במ"ת האָט אויפגעטאָן דער גדר פון חפצא דמצוה (ועבירה) אין די עניני העולם (אפילו איידער דער מענטש איז מקיים מיט זיי די מצוה), אַז זיי ווערן אַ כלי מוכשר צו מקיים זיין אַ מצוה מיט זיי און דורך זיי; און דורך דעם וואָס דער אדם איז מקיים

אָבער אויך מצד דעם איז מתאים (אפילו בפשוטו של מקרא) צו זאָגן דעם לשון "לזרעך נחת"י⁴⁰.

דאָרף מען פאַרשטיין: וויבאַלד אַז מ'זאָגט לדעת המדרש (וההלכה) אַז אמירתו של הקב"ה פועלט אויף גוף הארץ, אַז עס איז נקמה געוואָרן צו אברהם וזרעו אחרי, פאַרוואָס זאָל מען ניט זאָגן אַז דאָס האָט אויך געפועלט די קדושה אין דער ארץ (ויתרה מזו — ווי-באַלד אַז מען געפינט אַז גלייך "כשברא העולם" איז "בחר בארץ ישראל") איז דאָך מקום לומר אַז פון דעמאָלט אַז איז דאָס געוואָרן אַן ארץ קדושה, ובמילא זיינען חל די אַלע ענינים וואָס קדושת הארץ איז מחייב⁴¹ (כולל אויך דעם איסור יציאה פון איר אפילו ווען איי-נער איז ניט קיין עולה תמימה).

ד. ויש לומר די הסברה אין דעם:

שוין גערעדט פיל מאל⁴² בנוגע דעם חילוק צווישן די מצוות וואָס די אבות האָבן מקיים געווען פאַר מ"ת און די מצוות וואָס אידן זיינען מקיים נאָך מ"ת, אַז וויבאַלד דער קיום המצוות פאַר מ"ת איז געווען באופן פון "אינו מצווה (מהקב"ה)"⁴³ ועושה, האָבן די מצוות ניט געהאַט דעם כח צו משנה זיין דעם

44) וצ"ע בגדרה של קדושת יצחק אחריי העקידה, כלשון רש"י הגיל. שנחלקש בהר המוריה להיות עולה תמימה.

45) שמרר פ"ב, ג. תנחומא וראא טו.

45*) ראה לעיל הערה 43 בנוגע למילה.

*) בעת העקידה — י"ל שזהו כמו במצות מילה דאברהם, שנעשה חפץ קדוש מכיון שנצטווה ע"ז (ראה לקוש' שם, ושי"ן). אבל צ"ע אס אפ"ל כן לאחרי העקידה, מכיון שסיום ציווי ה' דעקידה הי' אל תשלח גוי — אחת"י (וירא כב. יב וברש"י), וגם לא נעשה כל שינוי וכו' בגופו. ולהעיר מלשון רש"י (שבפנים ההערה). ושפחה לא רצה לישא, ולא. לא יכול לישא וכיו"ב. אבל לאידך — הרי מודגש ברש"י (וירא כב. יד) שגם לאחרי העקידה (ו"ל — דאדברא דוקא לאחרי העקידה (ושריפת האיל) היז פעולה נמשכת. בכל הדורות... יראה אפרו של יצחק צבור ועומד לכפרה. ואכ"מ.

40) ראה פרש"י יתרו (כ, ט) עה"פ ועשית כל מלאכתך, באילו כל מלאכתך עשוי. משא"כ בסמ"ק סי' רפא בהשמת תיבת כה"ל. ובמכילתא דרשב"י יתרו שם: כמי שאין לו מלאכה.

41) תנחומא ראה ח.

42) מלבד הקדושה הגורמת לחיוב מצות התלויות בארץ שחלוי בכניסת בניי לארץ ע"י כבוש וחוקה (רמב"ם הל' ביהביח ספ"ז. וראה כפתור ופרח שם. לעיל ע' 101 ואילך).

42*) בהבא לקמן ראה בארוכה לקוש' חט"ז ע' 212 ס"ד ואילך, ושי"ן.

43) לכד מצות מילה. ולכן נעשה על ידה שינוי בהחפצא. אבל בזה נפקים ועילוי לאחרי מ"ת (פיה"מ להרמב"ם חליון ספ"ז). וראה לקוש' שם ע' 213.

בפועל⁴⁴ (דורך כיבוש)⁴⁵ איז אין איר נקבע געווארן⁴⁶ קדושת הארץ.

ה. אזוי ווי דאס איז ע"ד המדרש בנוגע צו קדושת הארץ, ע"ד איז עס לדעת רש"י בפשוטו של מקרא בנוגע לקנין בעלות הארץ:

וויבאלד אז דער אופן וגדר נתינת הארץ פון דעם אויבערשטן צו אידן איז ניט ווי עס ווערט געגעבן א זאך פון א סתם נותן צו א סתם מקבל

— וואס די נתינה איז נאָר א שינוי רשות וואס בייט ניט דעם מהות פון

מיתה צא ולמד מיעקב אבינו כו. וראה כפתור ופרח (שם) — גם אתל שזהו מצד קדושתה וטהרתה — יל שזהו מפני שרצו להיות שם יתיב כשיתקדש. או — מפני צער מחילות (פרש"י ויחי מזו, כט) וכי"ב. (49) ויתירה מזו מצינו בקדושת המקדש וירושלים, שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה ושכינה אינה בטילה⁴⁷ (רמב"ם הל' ביהמ"ד ספ"ו), ומ"מ קביעות קדושה זו נעשה ע"ז. שקדושה שלמה שהוא קדש העזרה וירושלים⁴⁸ (רמב"ם שם ה"ד), ע"י מעשה הקידוש, כמפורש בהלכות שלפניו.

(50) בכפתור ופרח שם (הובאו דבריו באנציקלופד' תלמודית שם). הרי שקדושת הארץ ומעלתה היא משעת נתינתה אל האבות הקדושים לא משעת הכבוש לחוד. י"ש לה קדושה מאז. . . (ולהלן שם) וכן בארץ שהיתה בה קדושה מומן הנתינה. אבל ראה שם שהאריך. אבל קדושת הארץ כולה לגבולות⁴⁹ המוגבלים בתורה וטהרתה ומעלתה לחיים ולמתים והיותה נחלת השם מקדושה ראשונה ולהלן כדקאי קאי לא בצר לא בזמן הגלות שהיו בבבל וגם לא בגלותנו היד. ושם: שאם לא הי' כן והי'ל כחולל איך אותם שבעים שנה כו. וכן להלן שם: עוד ראי שקדושה ראשונה היא לכל מלי אלא [לא] למצות כו' אלמא קדושתה היא לעולם מהכניסה ראשונה ואפילו מעת נתינתה לכל כיצא בזה. ומשמע קצת שלא פסיקא לי מלתא. וי"ל ע"פ הנ"ל הערה 46 שיש חילוק בזה במירש לפני הכבוש ולאחריו. וראה מ"ש שם לאחר ז'. לשון קדושה הוא לשון הכנה והזמנה ולא. מלשון קדש לה כו' לשון המתקדשים והמטהרים, וכי"ב. ועצ"ע. ואכ"מ.

(51) להעיר מכאן מ"ב ס"ד בנוגע למקום המקדש: ונתגלה הדבר בימי דוד כו.

די מצוה במעשה, ווערט נקבע בפועל קדושה (עליונים) אין חפץ שלמטה (תחתונים) און ער ווערט א חפצא של מצוה או קדושה כו'.

ע"ז איז מובן אויך בנוגע א"י: כאטש אז דער קנין ובעלות אויף א"י האט זיך אויפגעטאן אויך פאר מ"ת (ע"י דיבורו של הקב"ה), האט אבער דאן די חלות הקדושה (אויך די קדושה וואס איז ניט פארבונדן מיט חיוב מצוות) ניט גע-קענט נקבע⁵⁰ ווערן אין "חפצא" פון דעם ארץ⁵¹. לאחר מ"ת אבער (אויך לפני הכיבוש) איז אין איר נתחדש גע-ווארן דער גדר און אפשריות הקדושה (מצד דעם ציווי מ'זאל איר כובש זיין); און ווען אידן האבן איינגענומען א"י⁵²

(46) אף שענין הקדושה נאמר גם לפני מ"ת, וכמו בויצא (כח, סו"ז) — בנוגע למקום המקדש, י"ש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי (וברש"י שם, במקום קדוש כזה) . . . מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלקים (וכמדרש ר"ל ופרש"י שם) — י"ל שא"י ענין דקביעות הקדושה בהמקום גופא (וראה לקמן הערה 49). וע"ד שגם לאחר מ"ת לדעת כמה חוקרים (מ"נ, עקרים ועוד) השראת השכינה אינה בגדר מקום, ואינה פועלת שינוי בגוף המקום, כיא הוא רק דרך מעבר לכד (ראה אוה"ח פ' יצא קעח, א. ו"ש"נ).

ולהעיר גם מ"ש (שמות ג, ה) .של נעליך מעל רגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא — במקום שאינו מן א"י — מצד השראת השכינה אז (ראה פרי"א פ"מ, שמור פ"ב, ג. מדרש לקח טוב ע"פ). וגם בנוגע למ"ת עצמה, כאשר ירד ה' . . . על הר סיני . . . כל הנוגע בהר מות יומת (יתרו יט, יא"ב), אבל .במשוך היובל המה יעלו בה"י (שם, יג וברש"י).

(47) האיסור יציאה מהארץ נוגע לקביעות הקדושה בגוף הארץ, כפננים (ראה לעיל הערה 25). ועפ"ז י"ל הקס"ד דיצחק לצאת מהארץ (אף שלא רצה לישא שפחה — כיון שנתקדש כו' להיות עולה תמימה, כנ"ל) — כי גוף הארץ לא נתקדש אז עדיין. וצ"ע בב"ר פנ"י, ב.

(48) וזה שהשתוקקו האבות לקבר שם (ראה לעיל סוף הערה 8. וראה רמב"ם הל' מלכים פ"ה ה"א: ואינו דומה קולטתו מחיים לקולטתו לאחר

ו. עפ"ז קען מען מבאר זיין דעם חילוק פון פירוש רש"י און מדרש: דאס וואס אן עולה טאר נישט ארויסגענומען ווערן חוץ לקלעים און, אם יצאת כ"ה היא נפסלת" איז נישט צוליב דעם גדר הקדושה (וואס זי איז ארויס אין א מקום פון א נידעריקער דרגא פון קדושה), נאר ווייל דאס איז, "חוץ למחיצתה" — און דאס איז א דין כללי⁵⁵ בא יעדער בשר וואס איז, "יצא חוץ למחיצתו"; ואדרבה, דעם דין לערנט מען אפ⁵⁶ פון פסוק⁵⁷, "ובשר בשדה טרפה לא תאכלו" (וואס רעדט נישט וועגן בשר קדוש); "כיון שיצא בשר חוץ למחיצתו נאסר", היות אז דער סוג בשר האט זיין מחיצה, וואס איז מגדיר דעם מקום קבוע וואו עס באלאנגט, דערפאר איז, "בשר ק"ק שיצא חוץ לחומת העזרה ובשר קק"ל שיצא חוץ לחומת ירושלים"⁵⁸, אדער "בשר הפסח שיצא חוץ לחבורתו"⁵⁹, אדער אן "עובר שהוציא ידיו"⁶⁰, ווערן זיי "נפסל ונאסר לעולם"⁶¹, ווייל, "כיון שיצא בשר חוץ למחיצתו" נעשה כטריפה⁶².

און וויבאלד אז לויט דעם מדרש איז אמירתו של הקב"ה מעשה און א"י האט שוין דעמאלט (פון זינט ברית בין הבתרים) באלאנגט צו די אבות, דערי-

דעם דבר הניתן (און דעריבער קען די בעלות פון דער זאך בטל און נפקע ווערן דורך א קנין, אדער כיבוש וכיו"ב, און איבערגיין פון איין רשות צום צווייטן).

— נאר דער אויבערשטער האט אוועקגעגעבן (אויך) איר מהות צו אידן (צונעמענדיק פון איר יעדע שייכות צו אנדערע אומות), געגעבן אין אן אופן אז עס איז געווארן א שינוי אין איר מהות — דער חפצא פון דער ארץ איז גע-ווארן דורך הקב"ה ארץ ישראל,

איז פון דעמאלט אן קען זי נישט גע-הערן צו אן אנדער פאלק (שינוי רשות דורך א קנין וכיו"ב, קען נישט משנה זיין מהות הדבר)⁶² —

במילא (בדוגמת כללות גדר הקדושה וואס קען אויפגעטאן ווערן דוקא לאחר מ"ת) האט זיך (אויך) דאס געקענט אויפטאן דוקא דורך דעם וואס אידן האבן כובש געווען בפועל — "כבשתם ארצות ז' גוים" — וואס דעמאלט איז געווארן בפועל⁶³ דער, "ברצונו כ" נתנה לנו", נתינת עצם מהות הארץ (מצד דעם וואס, "כל הארץ של הקב"ה היא הוא בראה")⁶⁴.

(55) ראה תודיה ויליקי מכות יח, א.
(56) מכות שם. ובחים פב, ב. חולין סח, א.
(57) משפטים כב, ל.
(58) רמב"ם הל' מעשה הקרבנות פ"א ה"ו.
(59) רמב"ם הל' קרבן פסח פ"ט ה"ב.
(60) חולין שם. רמב"ם הל' מאכלות אסורות פ"ה ה"ט.
(61) לשון הרמב"ם הל' מעה"ק שם לענין ק"ק וקק"ל. ובגמרא (ועד"ז ברמב"ם הל' ק"פ והל' מאכלות אסורות שם), "נאסר".
(62) ראה גם לשון רש"י חולין שם ד"ה ובשר. שם ע"ב ד"ה הכל.
(63) רמב"ם הל' מעה"ק שם. ועד"ז בספר המצות שלו מל"ת קפא.

(52) ראה בארוכה בלק"ש ח"ה ע' 8 ואילך, בביאור דיוק לשון רש"י בתחילת התורה, לסטים אתם, עיי"ש.
(53) ראה לשון אדה"ז הל' הפקר ק"א סק"א: הקב"ה נתנה להם מורשה כ"ה. ואף שאעפ"כ לא נקנית להם אלא בחזקה המועלת כ"ה כיון שהקב"ה נתנה להם דינה כמתנה כ"ה. ואולי י"ל שהוא ע"ד משיב בפע"ז הל' תרומות פ"א ה"ב (ג, ב"ד): דלאחר כבוש זכו למפרע. . דאף דא"י מוחזקת מ"מ מתחלה בעי קנין גמור ואח"כ נעשית מוחזקת. ועד"ז ב"ד רמ"ה לביב קט, א (אות נו). וצ"ע אם יש לומר עד"ז בנוגע לקדושת הארץ המבוארת לעיל.
(54) עיי"ש בלק"ש ע' 9 ואילך, ושי"נ.

ובמילא איז חו"ל לגבי אים. חוץ למחיצתו.

משא"כ לדעת רש"י, כנ"ל, אז אין חפצא פון א"י האט די נתינה ביים ברית בין הבתרים נישט אויפגעטאן.

רש"י האט דאך אבער שוין מפרש גע-ווען אין פ' חיי שרה⁶⁶ (אין דעם ענט-פער פון אברהם צו אליעזר, השמר לך פן תשיב את בני שמה) אויף די ווער-טער „ה' אלקי השמים אשר לקחני מבית אבי — עכשיו הוא אלקי השמים ואלקי הארץ שהרגלתי בפני הבריות אבל כשלקחני מבית אבי ה' אלקי השמים ולא אלקי הארץ שלא היו באי עולם מכירים בו ושמו לא ה' רגיל בארץ,

וואס (ווי גערעדט אמאל בארוכה⁶⁷) דערמיט האט אברהם מסביר געווען צו אליעזר, אז אין חו"ל, בית אבי, איז דער אויבערשטער בלויז „אלקי השמים", נישט „אלקי הארץ" — היות מ'האט דארט נישט קיין הכרה אין דעם אויבערשטן און שמו הקדוש איז נישט מוגל בפני הבריות — און דעריבער „את בני לא תשב שמה"; משא"כ אין א"י איז ער (נישט נאר), „אלקי השמים (נאר אויך) ואלקי הארץ שהרגלתי בפני הבריות"⁶⁸, אבער לאידך איז עס דארטן

בער קומט אויס אז דורך דעם וואס דער אויבערשטער האט אים (יצחק) גע-הייסן זיך מקריב זיין אלס אז עולה תמימה, איז בדרך ממילא ארץ ישראל נקבע געווארן אלס מקומו⁶⁹ ומחיצתו (בדוגמא ווי דורך הקרבת העולה ווערט די עזרה איר מקום ומחיצה קבועה⁷⁰),

64 להעיר גם ממשנת (לקו"ש ח"ח ע' 399 ואלך) בדעת הרמב"ם (הל' מלכים ספ"ה) שבאיסור יציאה מהארץ י"ל שיש גם (מלבד מצד ענין הקדושה) הענין דבחירת הקביה שבחר בא"י ונתנה לישראל שזהו מקומם בזמן של גאולה, עיי"ש בארוכה.

65 ולהעיר דבנוגע לק"ס מצינו גם דדרשינן פסול יוצא מהן לא הובא את דמה אל הקודש פנימה, או מ, בקדש (ראה רש"י ד"ה שמה תודיה בקדש — פסחים פב, סע"א. רש"י ד"ה כשדה תודיה כיון — זבחים שם. רש"י זבחים כו, א ד"ה פרכסה. ועוד), לפני ה' (מנחות מח, רע"א ברש"י ותוס' שם).

לפי דרשות אלו שקאי רק בק"ס משמע קצת (א) שהוא מצד קדושתם, (ב) נוגע החיוב, שהיה בפנים בקדש, ופסול יוצא הוא לפי שאינם „פנימה" (או „בקדש", לפני ה'). משא"כ להורשה, ובשר כשדה טרפה, כיון שיצא בשר חוץ למחיצתו, (א) הוא דין כללי, (ב) משמעו שהפסול הוא מצד היציאה.

אלא שגם כזה י"ל ב"י אופנים, אם הפסול הוא מצד עצם היציאה, או מכיון שהוא נמצא בחוץ, וכלשון הרמב"ם ה' מאכיא שם, כיון שיצא למקום שהוא לו כשדה

[וראה צפעי' למכות יח, א בתודיה איסורא. ובארוכה ה' איסורי ביאה פ"ה ה"ב דיש דברים הצריכים פנים ויש דברים שפסולים בחוץ, ע"ש. ומתוך עפ"י שינוי הלשונות ברמב"ם ה' מעה"ק שם ה"ה וה"י].

ואולי זהו החילוק בין ק"ס לשאר פסולי יוצא, ולכן הביא הרמב"ם לשון הנ"ל דוקא בה' מאכיא (אבל להעיר שכי"ג גם לענין ק"ס בפיה"מ זבחים ספ"ח. ועד"ז הוא בפרש"י מכות שם).

ובכל אופן בביר מדייק, חוץ לקלעים⁷¹ ** (ולא

חוץ לעזרה — כנראה) שמדגיש יותר שהוא מצד גדר (מקום ו) מחיצות (ראה צפעי' שם). ואכ"מ.

66 כד, ז.

67 לעיל ע' 159.

68 ועפ"י י"ל להמבואר בפדריא פליט כנוגע ליעקב, והי' מהרהר בלבו ואמר איך אעזוב ארץ אבותי ואת ארץ מולדתי ואת ארץ ששכנתו של הקביה בתוכה — אינו סתירה להמבואר בפנים, כי לא הי' קביעות הקדושה (גם דקדושת שכניה) בגוף הארץ (נוסף על המבואר לעיל הערה 46), כמובו

שפרש"י אין כזה הענין דפסול כו, לא רק מצד ענין הקדושה, אלא גם מחמת מקומו ומחיצתו.

י) וראה בארוכה צפעי' השלמה יט, א ואילך.
** לכאורה הי' אפ"ל שזהו החילוק בין פרש"י להמדרש, דבמדרש, כיון שיצאת חוץ לארץ, הפסול הוא מצד היציאה, ולרש"י, אין חוץ כדאי לך הפסול הוא מצד שנמצא בחוץ — אבל כבר נתבאר

ז. ויש לבאר דעם חילוק צווישן די צוויי דיעות בפנימיות הענינים:

לויט דעם מדרש (והלכה) איז געווען די בעלות פון אידן אויף א"י אויך בזמן האבות און מצד דעם האט יצחק ניט גע-טאָרט אַרויסגיין (זייענדיק אַן עולה תמימה): לויט פירוש רש"י איז ניט גע-ווען קיין בעלות בפועל, דאָס האָט זיך ערשט אויפגעטאָן ע"י בני כניסתם לארץ, און דער העדר היציאה מהארץ איז בלויז ווייל „אין חוצה לארץ כדאי לך“:

מצד מדרש, וואָס איז העכער פון פשט (— כולל פשטות הענינים) נאָר פאַרבונדן מער מיט רוחניות הענינים (אַבער דאָס איז נוגע ופועל אויך אין גשמיות העולם), ווערט די בעלות פון אידן אויף א"י אויפגעטאָן דורך „מאמרו של הקב"ה מעשה" שנוגע צו די בעלות פון אידן אויף א"י,

לויט פרש"י — פשוטו של מקרא — רעכנט מען זיך בלויז (ווי דאָס איז אין עולם הפשט — עולם המעשה) מיט דער מעשה בפועל, ווי דאָס איז אין עוה"ז,

נאָר אין אַן אופן פון „הרגלתי פון הבריות" — ניט קיין שינוי המהות אין די בריות, אין זייערע הנהגות און מעשים (וואָס דעריבער, לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני אשר אנכי יושב בקרב) —

איז דערפון פאַרשטאַנדיק אַז בערך מעלתו פון יצחק וואָס איז געווען אַן „עולה תמימה" [איז כאַטש ס'איז ניט (אַזויפיל) נוגע חשיבות הארץ — וואָרום אין ארץ עצמה איז (נאָך) ניט געווען קיין מעלה מיוחדת⁶⁹ און אויך ניט אין מהות פון אנשי הארץ —] איז (בעיקר) געווען שלילת היציאה דערפאַר וואָס „אין חוצה לארץ כדאי לך", ווייל דאָרט איז ניטאָ „אלקי הארץ", אפילו שמו איז ניט רגיל אין חוץ לארץ.

מההמשך שם, וואלך אל ארץ בני חם בארץ שאין יראת שמים ביניהם, שהוא הניגוד לשיבתו של הקב"ה כ"י (כמ"ש ברד"ל שם) — היינו שבא"י לאחר שאברהם ויצחק ויעקב פרסמו שמו של הקב"ה (ראה רמב"ם ריש הל' ע"ז) ה"י שם (עכ"פ) בסביבתם) יראת שמים (עכ"פ) — בערך לארץ בני חם.

והעיר שגם באיסור יציאה מא"י לאחר הכבוש, י"ל שהוא מצד יראת חטא — ראה מאירי לכתובות (ק"א, א) שמפרש מ"ש בגמ' שם, כשם שאסור לצאת מא"י לבבל כן אסור לצאת מבבל כ"י, שכל מקום שזוכה ויראת חטא מצוין שם דינו כא"י ישראל, וכן צריך לפרש לפי פרש"י שם ד"ה כך. ראה לח"מ הרמב"ם הל' מלכים ספ"ה. וראה לקו"ש שם (ע' 399 ואילך).

אבל להעיר — שיצחק ישב בגרר מקום אשר אברהם אמר עליו (וירא כ, יא), רק אין יראת אלקים במקום הזה והרגוני גוי'. ודוחק לומר שע"י שהייתו של אברהם שם נשתנה. ובפרט שמפורש שגם יצחק ירא לומר אשתי. פן ירגוני אנשי המקום' (פרשתנו כו, ז). ולהעיר מפרש"י וירא כ, טו. וראה לעיל הערה 26.

69 ואולי י"ל דגם מ"ש הרמב"ן (פרשתנו כו, ה) דהאבות שמרו המצות. בארץ בלבד ויעקב כחוצה לארץ בלבד נשא שתי אחיות וכן עמרים כי המצות משפט אלקי הארץ, וכמו שביאר בארוכה בפ' אחרי

(יח, כה). שהיא נחלת ה' מיוחדת לשמו לא נתן עלי' מן המלאכים כ"י, ולכן עיקר קיום המצות הוא בארץ, וזו היא מצות יעקב אבינו כ"י בשעת ביאתם לארץ הסירו את אלקי הנכר.

— אין כוונתו שבזמן האבות כבר נקבע זה בהארץ, כ"א שזהו טעם בכלל לזה שכשנצטוו במצות (במית) — עיקר כל המצות ליושבים בארץ, ואצל האבות ה"י מעין זה. מחמת הגברא, כיון שבו פרסם אברהם (והאבות אחריו) שמו של הקב"ה, ובו נראה ה' אליהם ובנו שם מוכחות (לך יב, ז"ה. תולדות כו, כה. וישלח לג, כ. ועוד).

ובנוגע ליעקב בפרט הרי ה' ארץ אבותיו, המקום שבו נולד, שם קיבל תורתו אצל שם ועבר (ראה מאירי הובא בהערה שלפניו), ושם נתברך מאביו — לכן ה' א"י אצלם בדוגמת א"י לאחר שנתקדשה בכניסתם לארץ. ועצ"ע. וראה לעיל הערה 68.

ווערט נתגלה נתינת הקב"ה פון עצם
מהות הארץ, באופן אז עס איז געווארן
אן ארץ ישראל, און אן ארץ הקודש און
איז אן אופן תמידי, כנ"ל.

(משיחות כ"ף מנ"א ומוצש"ק ראה תשל"ח)

און דעריבער איז אויך די בעלות פון
אידן אויף א"י געווארן דוקא דורך זייער
כניסה וכיבוש במעשה.

אבער לאידך, ווערט דורך דער
מעשה בפועל פון אידן איבערגע-
אנדערשט דער מהות הארץ און עס

תולדות,

(ב) אומעטום וואו רש"י ברענגט צוויי אדער מער פירושים, איז עס אלעמאל צוליב דעם וואס יעדער פון זיי האט אין זיך עפעס א שוועריקייט וואס איז ניטא אין דעם צווייטן פירוש. אויך דער סדר צווייטן פירוש איז גרעסער ווי פון ערשטן פירוש, און אזוי דער דריטער פירוש — לגבי דעם צווייטן פירוש.

דאָרף מען פאַרשטיין: וועלכע שוועריקייטן זיינען פאַראַן אין די דריי פירושים פון אונזער פרש"י; און מיט וואס איז דער צווייטער פירוש מער קשה פון ערשטן און דער דריטער פון די פריערדיקע צוויי?

(ג) ווי גערעדט כמה פעמים, אז דאָרט וואו רש"י שרייבט דריי פירושים, איז (אויסער דער באַזונדערער קשיא אין יעדן איינצלנעם פירוש וואס ווערט אַראַפּגענומען דורך די צוויי אַנדערע פירושים, איז) פאַראַן אויך א שווערי-קייט אין יעדע צוויי (פון די דריי) פירושים צוזאַמען, צוליב וועלכער ס'איז נויטיק דער דריטער פירוש, וואס לויט אים איז ניטאָ אַט די קשיא' (וואָרום אויב מ'וועט זאָגן אז אויך דורך צוויי פירושים גייען אַראַפּ אלע קשיות, וואָלט דאָך רש"י ניט דאַרפן אַנקומען צו א דריטן פירוש).

דאָרף מען אין פירוש רש"י שלפנינו געפינען אויך די קשיא משותפת פון

א. אויפן פסוק: 'ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות' זאָגט רש"י דריי פירושים וואס ס'איז געווען די סיבה וואס האָט געבראַכט צו 'ותכהין': בעשנן של אלו (שהיו מעשנות ומקטירות לעיניו¹). דאָ כשנעקד ע"ג המזבח והי' אביו רוצה לשחטו באותה שעה נפתחו השמים וראו מלאכי השרת והיו בוכים וירדו דמעותיהם ונפלו על עיניו לפיכך כהו עיניו. דאָ כדי שיטול יעקב את הברכות.

איז אין דעם ניט פאַרשטאַנדיק:

(א) אין פשוט קומט אויס, אז דער פסוק גופא גיט דעם טעם — אין די ווערטער וואס ער זאָגט פריער: 'ויהי כי זקן יצחק' און אַלס תוצאה דערפון — 'ותכהין עיניו מראות' [ע"ד ווי עס שטייט: ביי יעקב אבינו: 'ועיני ישראל כבדו מזוקן'], און ווי מען זעט במוחש, אז אויף דער עלטער ווערט אַפּגע-שוואַכט דער כח הראי'. וויבאַלד דער פסוק אַליין זאָגט די סיבה פון 'ותכהין', צוליב וואס דאָרף רש"י זוכן אַנדערע טעמים?

(1) פרשתנו כו, א.

(2) בראים כאו מפרש שכהו עיניו מצד שהי' מיצר לו על עשן העזי' (וראה גם לקרש ח"ה ע' 139 ואל"ף). ובתנחומא כאן (ח): אמר הקב"ה הריני מכהה את עיניו כה. אבל מפשטות לשון רש"י 'בעשנן כה' מוכח, שכהיה עיניו בא מהעשן עצמו (דטבע העשן להזיק לעינים — משלי יוד, כו), וכבשפ"ח כאו.
(3) וכן פירש הרשב"ם, ד"ק ורבינו בחיי כאו.
(4) ויחי מח, י.

(5) אבל אין להקשות דלפי פרש"י למה נאמר בכתוב, 'ויהי כי זקן יצחק' (וראה משכיל לדוד כאו) *

(*) עיקר הקושיא הוא לפי פ' הראשון. בעשנן של אלו, משא"כ לפ' הב' והג' — ראה לקמן בפנים סעיף ו והערה 26.

— כי יל, שוהי הקדמה (לא ל'ותכהין', כ"א) לכללות הסופר שרצה יצחק לברך את עשו, שזה שייך רק כאשר 'זקן יצחק גר לא ידעתי יום מותי'.
(6) אף שלפעמים המעלה היא לא מצד קושיא שישנה, כ"א, לפי שהוא קרוב יותר לפשוטו ש"מ.